

IDATUUL, MIS PUHUS LÄBI OOPERITEATRI

TMK 6/1999

Anneli Remme

Ooper "Näkingeid". Helilooja: Aleksandr Dargomõžski. Libreto: Aleksandr Dargomõžski Aleksandr Puškini ainetele. Muusikaline juht ja dirigent: Paul Mägi. Lavastaja: Dmitri Bertman (Moskva). Lavakujundus: Igor Nežnoi (Moskva). Kostüümid: Tatjana Tulubjeva (Moskva). Liikumisjuht: Aleksandr Tagiltsev (Moskva). Osatäitjad: Nadia Kurem (Nataša), Teo Maiste (Mölders), Mati Kõrts (Vürst), Riina Airene (Vürstinna), Rauno Elp (Isamees), Valentina Taluma (Olga). Esietendus Peterburi "Teatertsirkuses" 16. mail 1856. Esietendus Rahvusoperis Estonia 27. veebruaril 1999.

Primadonna murdunud käeluu, noor kõmuline vene lavastaja ja miljoni maksnud lavaseadeldis — need on meedias kõige laiemalt levitatud faktid veebruaris "Estonias" esietendunud "Näkingeiu" kohta. Kellel ooperimaailmaga lähedasemad suhted, need teavad aga sedagi, milline tähendus on uuel lavastusel teatri jaoks.

"Näkingeid", Aleksandr Dargomõžski 150-aastane teos uuendusmeelse Moskva lavastaja Dmitri Bertmani tõlgenduses, mõjub "Estonia" repertuaaris värske tuulepuhanguna. See on hetkel rahvusoperi kõige intellektuaalsem lavastus. "Näkingeius" on püütud ooperižanri otsekui kivisse raiutud olemust kõigutada ja kaasajastada. Dmitri Bertmani arvates on enamik ooperilavastusi igavad, stampe täis ja nagu ei puutukski tänapäeva maailma. Üks tema lähtepunkte iga uue töö alustamisel on hoiduda klišeedest ning luua lavamaailm, millest tänapäeva vaataja leiaks kergesti pidepunkte oma mõtete ja eluhoiakuga.

Bertman on avatud mõtlemise ja laia silmaringiga kolmekümne ühe aastane GITISE diplomiga ooperilavastaja. Peamiselt tegutseb ta enda rajatud väiketeatris "Helikon", mille julged versioonid klassikalistest ooperitest on pidevalt ajakirjanduse tähelepanu all ning piletitid mitmekes aastaks ette müüdüd. "Näkingeid" "Estonias" on Bertmani kolmekümne esimene lavastus. Kaks aastat tagasi tõi ta "Näkingeiu" koos Paul Mägiga lavale Iirimaal, kuid sinne lavastus ei ole eelmise koopia, vaid

teose uus avastamine. Bertman tõi "Helikonist" kaasa lavakujundaja, kostüümikunstniku ja liikumisjuhi.

"Estonia" pole eksperimentaalteater ja siin ei kasuta Bertman šokeerivaid võtteid nagu oma koduteatris, kus Carmen tegeleb laval avalikult prostituuditööga ning ootamatult ilmub publiku ette rühm pioneere. Eksperimentaalteatri hõngu on aga lavastuses tunda ja tavapärasemat lähenemist selle võrra vähem.

Bertmani lavastus andis Dargomõžski vähetuntud ooperile uue elu. "Näkingeiu" helikeel ei sisalda midagi erilist, kuigi teost ei saa ka nimetada nõrgaks. Peale Möldri tantsulise numbriga ooperi alguses ei leia sellest esimesel kuulamisel ühtegi kõrva jäävat ideed. Muusika tugev külg on tekstiga arvestamine. "Estonias" kärbiti ooperit mõistlikult palju, kõlab teose kvintessents. See-eest on "Näkingeiu" avamäng ulatuslik sümfooniline number, mis pakub eneseteostuse võimalust teatri orkestrile.

"Estonia" solistid on suutnud luua mõjuvad lavakujud. Mõneti on kõige huvitavam Riina Airene esinemine Vürstinnana. Airenele sobivad hästi nii vokaalselt kui ka mänguliselt jõulised, ent murtud hingega tegelased. Nataša-Näkingeid Nadia Kurem teeb läbi metamorfoosi, muutudes süüdimatust tütarlapses võimukaks näkkide kuningannaks. Muutus hõlmab ka laulja hääle värvi — tähelepanuväärne võime. Samuti jätab Natašana hea mulje proovis kuulnud Ludmilla Kõrts, mõjudes hapralt ja haavatavalt.

Murrang toimub ka Teo Maiste kehas. Tütar Nataša surma järel mõistuse kaotanud Mölders on rollitüüp, milles Maiste äratab suurt poolehoidu — piirile või üle piiri viidud inimene. Vürsti osa esitava Mati Kõrtsi mängumaa on kitsam, kuid sisaldab samuti võimalust avada tegelaskuju kahest erinevast küljest — hooletu armukesena Nataša eluajal ning hiljem rahu kaotanud ekslejana.

Kõige enam paneb "Näkineiu" lavastus rääkima sellest, milliste rõhuasetustega Puškini lugu publikuni tuuakse ja kuidas see laval välja näeb. Bertmani tõlgenduses on osa ooperi tegevusest edasi antud nii loomulikult ja igapäevaselt, nagu toimuks see siinsamas, meie ajas ja lähikonnas. Nataša kepsleb rõõmsalt saia süües jahukottide vahel, oodates oma kõrgemast soost kallimat, Vürsti. Nende kohtumine näeb "Estonia" kohta välja päris julge — nad kallistavad ja suudlevad jahukottidel lamades, saabuvad teatud ajavahe- miku järel tagatoast segaminaetud riietega. Tõeliselt käivitub ooperi tegevus hetkel, mil Vürst teatab Natašale oma peatsest abiellumise- st seisusekohase naise- ga. Ülestunnistus rabab nagu välg Nataša väikest naiivse võitu maailma, seda enam, et ka tema rasedusest teada saamine ei avalda Vürstile erilist mõju. Selles stseenis loob Nadia Kurem ühe etenduse tipp- hetke.

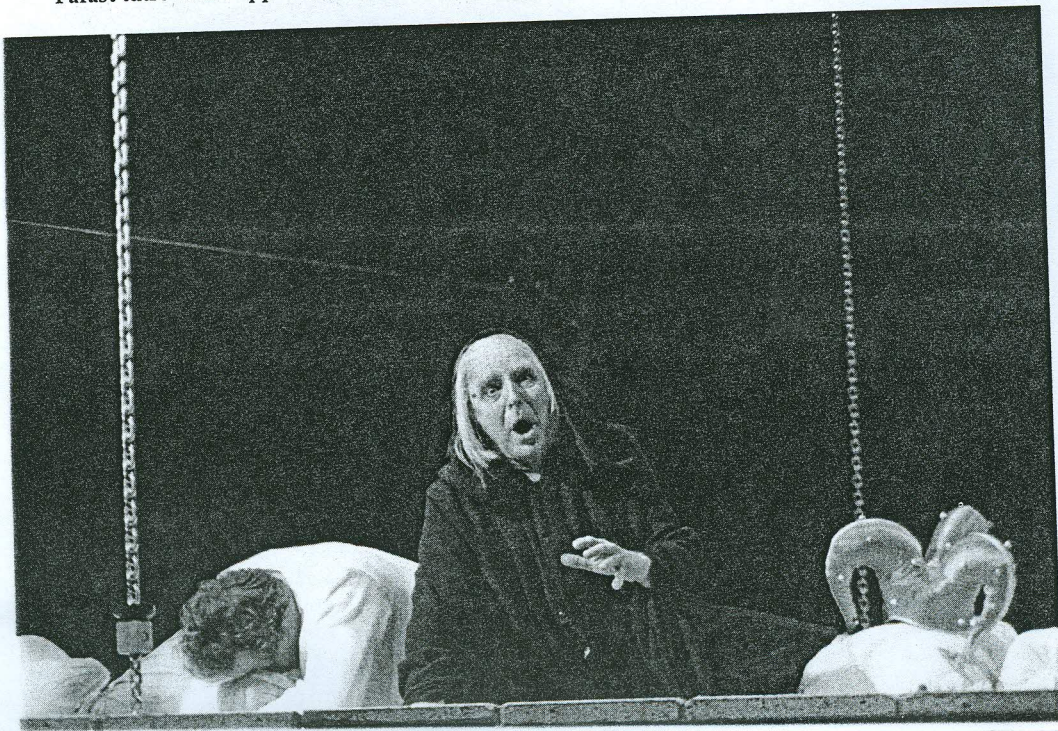
Vürst annab Natašale peaehte ja raha tasuks koos veedetud aja eest. Mölder, mõist- mata tütre traagikat, rõõmustab raha üle ning soovib ta kõik unustada. Sellist käitumist ei saa nimetada teisiti kui sutenöör- luseks — see on Dmitri Bertmani väljendatud seisukoht. Vürsti

reetlikkuse ja isa sutenöörliku suhtumise taga- järg on Nataša enesetapp. Teises ilmas, tõusnud Dnepri näkkide valitsejaks, saab Nataša liitlaseks tema tütar, Vürsti poolt hüljatud laps. Ooperi lõpus aitab tütar teoks teha Näkineiu kättemaksu, meelitades jõkke ka Vürsti.

Nataša enesetapp on murdepunkt, mil- lest alates hakkab ooperis reaalsus segunema irreaalsusega. Nii nagu Bertman püüdis ooperi algus- stseenid lavastada võimalikult elulähedaseks, taotleb ta teisipoolsuse ehk veeluse maailma näitamisel ebatavalisust, müstilist mõju, võõrituse efekti. Selle loomiseks tellis teater kalli seadeldise, mille abil saab muuta lava kahetasapinnaliseks, eraldades veeriigi maapealsest. Vaatepilt, kuidas terve lava või selle ringikujuline keskosa tõuseb kerges suitsuvin- es aeglaselt ülespoole, on Eesti oludes esmakordne.

Pärast muutumist näkiks on Natašal vähem teksti laulda. Ta asub rohkem vaatleja positsioonile, paiknedes ülestõstetud lavapin- nal nagu pjedestaalil ja jälgides allpool toimu- vat hoiakuga, milles on läbisegi võimukus ja kurbus. Näkineid mõjub nukra pantokraato- rina. Vaatleja- lõikudes vahetavad veelune ja

Pärast tütre enesetappu kaotab Mölder (Teo Maiste) mõistuse.

Laulatusel
silmi pimestavat
kuldkleiti kandnud
Vürstinnast (Riina
Airenne) saab
kibestunud naine.

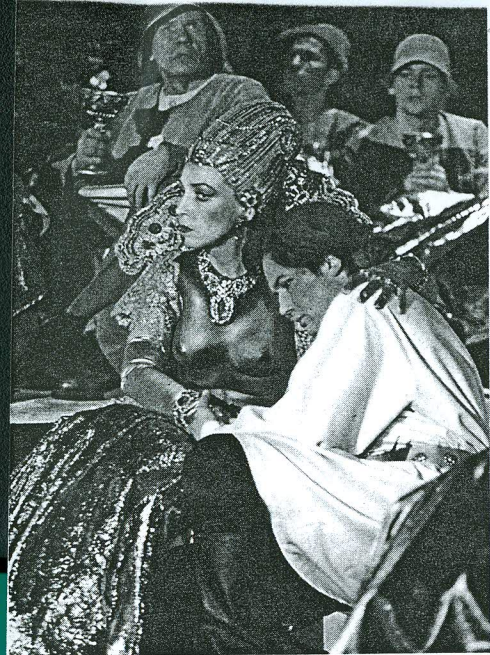

maapealne laval visuaalselt oma kohad. Jälgida on Natašal paljugi. Tütre surma järel mõistuse kaotanud Mölder hulgub sihitult, kujutledes, et on ronk — Teo Maiste paneb seejuures välja kogu oma draamakogemuse. Samuti uitab südamemurdjast Vürst tihti jõe ääres, kuhu teda tõmbab enam kui koju naise juurde.

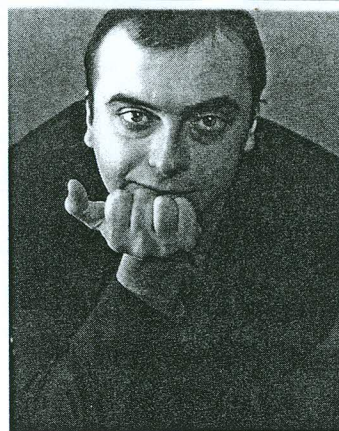
Lavakujundus on napp. Kõik, mis laval paikneb, sümboliseerib midagi. Peale maailmu eraldava tõstuk-pjedestaali on mõjuvaim kujunduselement suur veskiratas. See tähistab ooperi alguse tegevuskohta veskit, kuid esindab ka vene kõnekäändu "Issanda veskid jahvatavad

aeglaselt"; läbi jahvatatakse kõik elus sooritatud teod. Dramaatilisematel hetkedel pannakse ratas pöörlema nagu suur saatusemootor.

Vürsti ja Vürstinna pulmalauda ehib näkikujuline tort. Pulmastseenis ja Vürstinna toa stseenis ripuvad laest alla rasked ketid, mis iseenesest on osa tõstukist, kuid sümboliseerivad ooperi kontekstis abieluahelaid või ka laiemas mõttes igavesi seotust, väljapääsmatust. Kettide küljes rippudes teeb Airenne oma muljetavaldavat rolli. Selle üks osa on väike tubateater Vürstinnat ja Vürsti markeerivate nukkudega.

Vürstinna (Riina Airene) ja Vürst (Vello Jürna).

Dmitri Bertman.

Vürst (Mati Kõrts) ja Vürstinna (Riina Airene).

Näkineid (Nadia Kurem).

Aleksandr Tagiltsev,
Igor Nežnõi,
Paul Mägi,
Dmitri Bertman ja
Tatjana Tulubjeva.
Harri Rospu fotod

Traditsioonidest vähe hoolivas lavastuses pole lauljad riietatud ajastutruudesse kostüümidesse. Harjumuspärasem lähenemine raiskaks pulmas osalevate ülikute riietusele meetreid brokaati, kuid "Näkineius" on silmatorkavate kostüümidega esile tõstetud vaid peategelased. Vürstinna kuld- ja Näkineiu hõbekleit mõjuvad kasinas ümbruses seda tugevamalt. Samuti on mõjuv kontrast Vürstinna kuldse pulmariietuse ning selle hoolitsemata välimuse vahel, milleni ta langeb meest koju oodates — sorakil juuksed, takune kleit, paljad jalad. Kibestunud Vürstinna näeb välja kolmkümmend aastat vanem.

Näkineiu külmhõbedane kiilaspea ja helklev kunstrindadega kostüüm mõjuvad ebamaiselt ja jõuliselt. Tema välimuse loomisest pole lähtunud näkkide kohta levinud pärimustest. Tüüpiliselt peaksid näkil olema võrgutavad pikad juuksed; ooperi Näkineid on pigem ebameeldiv *skin-head*. Mõne tava järgi jälle on pikad juuksed vaid neitsitel, aga Nataša polnudki ju enam süütu tütarlaps. Tema valitsusalused, teised näkid, mõjuvad neile seatud liikumise ja välimusega pisut tobedakestena — rühm hõbedase raamatupidaja-soenguga sädistajaid. Tütarlaps Nataša lapse rollis on eestlase kõrvadele liiga Lasnamäe-häälne.

"Estonia" trupp ja Dmitri Bertman andsid Dargomõžski muusikale võimaluse tõusta taas päevakorra ja võib-olla äratada ka teiste teatrite huvi. Bertmani üks peaeesmärke on välistada võimalus, et saalis istujal hakkab igav. Igavaks "Estonia" "Näkineidu" kindlasti nimetada ei saa. Traditsiooniliselt

lavastatuna tunduks "Näkineid" praeguses kunstikontekstis anakronistlik ja väheütlev. Uuendusmeelsemas tõlgenduses, mis pealegi on lavastatud "Estonia" keskmisest sündmustihedamaks, saab Dargomõžski muusika uue mõõtme. Sellest saab keel, mida lavastaja ja publik ühtviisi hästi mõistavad ning mille taustal võib lavastuse visuaalse küljega vabamalt ümber käia.